

New York túl messze volt

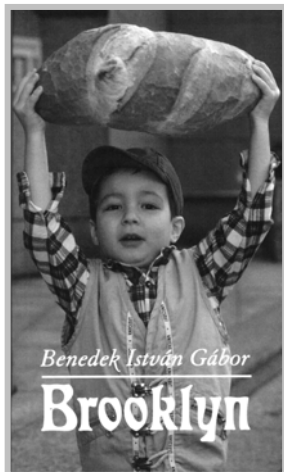
BENEDEK ISTVÁN GÁBOR: BROOKLYN

Nem lehet véletlen, hogy Benedek István Gábor legújabb kötetének megjelenése egybeesett Tótkomlós újratelepítésének 250. évfordulójával. A szerző ugyanis tótkomlói születésű, s a szlovák többségű település zsidó közösségének krónikásként már *A komlói tóra* című kötetével is elárulta ragaszkodását szülővárosához. Most újabb tíz –

javarészt a komlói zsidóság miliójából származó

– elbeszélést ad közre, ám e kötet mégsem tekinthető minden szempontból előző könyve folytatásának.

Új könyve borítóján egy kedves mosolyú kisfiú egy frissen sült kenyeret emel a magasba – s ismerve Benedek azon tulajdonságát, hogy nála minden apró momentumnak különös, szimbolikus jelentése van –, érdemes e címlapfotót is alaposan megvizsgálnunk. A fiúcska kabátján ugyanis két függőleges csíkból többször is a következő felirat olvasható: knockout knockout... A szinte patetikus kenyér-szimbólum mellé társul tehát egy kis

„amerikás” beütés. Ám – ahogy a kenyeret azonnal észrevesszük a képen, és ezt a kis feliratot pedig csak nagyon alapos vizsgálat után fedezzük fel – úgy ebben a könyvben is főként arról van szó, amit a magasba tartott kenyér jelenteni akar, s kevésbé arról, amit az angol nyelvű felirat sejtetni tud. Az elbeszélések elolvasása után ugyanis egyértelművé válik, hogy a magasba tartott kenyér a megmaradást, a túlélést, a közösség egységét mutatja fel nekünk, Amerika pedig mindig a távoli világot jelenti, mely csak a képzeletben, esetleg a reklámfeliratokban jelenik meg az elbeszélések szereplői számára.

A *Brooklyn* nemcsak e sajátos szemléletében különbözik *A komlói tóra* sokszínű világától. A számos különbség közül a legszembetűnőbb az, hogy míg az előző kötet a szlovák–zsidó együttélés már-már misztikus harmóniáját írja le, addig ebben a könyvben a szlovákok csak epizódszereplők, sőt a zsidó szereplők nagy része is csak néhány távoli rokon révén kötődik Tótkomlóhoz. Míg az első kötet árasztja a népi bölcsességeket, a vasos humort, a másodikat

a zsidó közösséget foglalkoztató lelkiismereti kérdések megválaszolásának kísérlete

határozza meg. Míg a történetek színtere kitágul, addig idejüket néhány évre korlátozhatjuk. Az elbeszélések szinte kivétel nélkül a Rákosi-korszakban játszódnak, mely a hazai zsidóság számára olyan meghasonlást hozott, mely tovább mélyítette a Holocaust okozta sebeket. Benedek a Rákosi-korszakot olyan morális válság-

Sík Kiadó
Budapest, 1996.
174 oldal, 598 Ft

ként mutatja be, mely a zsidó vallási közösséget alapjaiban rendítette meg. Ezért közelít minden kimondott vagy kimondatlan kérdéshez a vallási morál eszközeivel, s mond ítéletet szereplői cselekedetei fölött. A másik nagyon fontos jellemzője ezeknek az írásoknak az a dokumentarizmus, mely alapját adja a szerző azon törekvésének, hogy minden leírt történet egy példabeszéd legyen. Benedek ugyanis komolyan hisz abban, hogy minden történetnek jelentése van, ezért kell törekedni a lehető legtökéletesebb dokumentálásra, s ezért kell szembesíteni minden szereplőt, minden kijelentést, minden eseményt a Szent Szövegekkel, s ezeken keresztül Istennel.

A vallási morál tükrében vizsgálja a korszak alapkérdését:

Hogyan lehet zsidóként tovább élni ebben az országban?

Az írások néhány gyakorlati példát is bemutatnak a válaszadásra. Sokan jobbnak látták elfelejteni a sok bajjal járó származást, így magyarosított névvel beléptek az állami hivatalok egyikébe, s próbáltak mindent elfelejteni, amit egykori hitsorsosaik számon kérhettek rajtuk. Mások a hitélet megerősítésében látták a kiutat a válságból, így nekik is el kellett szenvedniük mindazt az üldöztetést, melyben akkor minden egyháznak része volt. A legtöbben persze választani sem tudtak a szűkös lehetőségek közül, ezért a túlélés érdekében azt tették, amit éppen praktikusnak vélték céljuk megvalósítása érdekében. Benedek szimpátiája egyértelműen a következetesen vallásos zsidók mellett van, ám főhősei inkább az eseményekkel sodródó, választani képtelen emberek. A válásukat megtagadókról ironikus hangnemben beszél a szerző, ám számukra a büntetés elszívása kötelező ezekben az írásokban. Azok, akik szerettek volna zsidóságtól megszabadulni, szinte sablonosnak nevezhető életutat jártak be a há-

ború után. Az *Elijáhu pohara* című elbeszélés főhősének sorsa például a következőképpen alakult: „Szegő a munkaszolgálatból még Schwartzként tért vissza Sarkadra, a szülőhelyére. Tudomásul vette, hogy megölték szüleit, a feleségét, a kislányát, akit egyébként sohasem látott. Nevet cserélt, és belépett a kommunista pártba. Régi otthonát felesége rokonaira hagyta, s Pestre költözött. Revizori állást vállalt a Földművelésügyi Minisztériumban, de pár év múlva elfogta a nyugtalanság. Átkérte magát a vidéki csoportba, s így félévente más-más állami gazdaságba, ménésbirtokra küldték ellenőrizni. Erre vágyott: jönni, menni, múlt nélkül, gyökerek nélkül élni.” Szegő azonban mégis otthon ebben a világban, lelkiismerete hamarosan súlyos válságba taszítja. Amikor lerészegedik egy pártcsinovnyikkal, megjelenik neki Elijáhu próféta, aki Schwartz papának a következőket mondja: „A fiad teljesen vallástalan. Mintha nem is volna zsidó. Már meg sem nézi a farkát. Pontosabban ha megnézi, és látja, hogy le van vágva,

nem jut róla más az eszébe, csak az, hogy állhatna jobban is.

Na, ehhez mit szólnak?” Szegő dicstelen halála előtt még fabrikál valami magyarázatot tetteire, de érezzük, hogy a próféta nem hisz neki: „Annyiféle sors van és annyiféle zsidóság. Minden ember más-ként zsidó. Ezt pont te ne tudnád?”

A novellák a korszakot jellemző hazugságok mibenlétét és fajtáit veszik sorra. A zsidó ÁVO-s tiszt hazugságok kicsikarásáért veri egykori hitsorsosát, Eisenberger Salamon hamis házassági ajánlatokkal csikarja ki özvegy zsidó nők pénzét, hogy Amerikába jusson, Székely Tamás pedig azt hazudja önmagának, hogy akkor lesz méltó követője főrabbi apjának, ha a főosztályvezetőségig viszi hivatalában. Egymást és önmagukat is becsapják Benedek hősei, hiszen ebben a vi-

lágban nincs feloldás, csak ingadozás a megkísértés és a megtérés között. Benedek azt a bizonyosságot szembesíti szereplőivel, hogy a vallás nem pusztán hit és nem hit kérdése, hanem egy életmód megválasztása. Ha nem tudnak elszámolni hősei életük egy szakaszával, megborul életük egyensúlya, s ezután már a megbánás sem elegendő a dolgok megváltoztatásához.

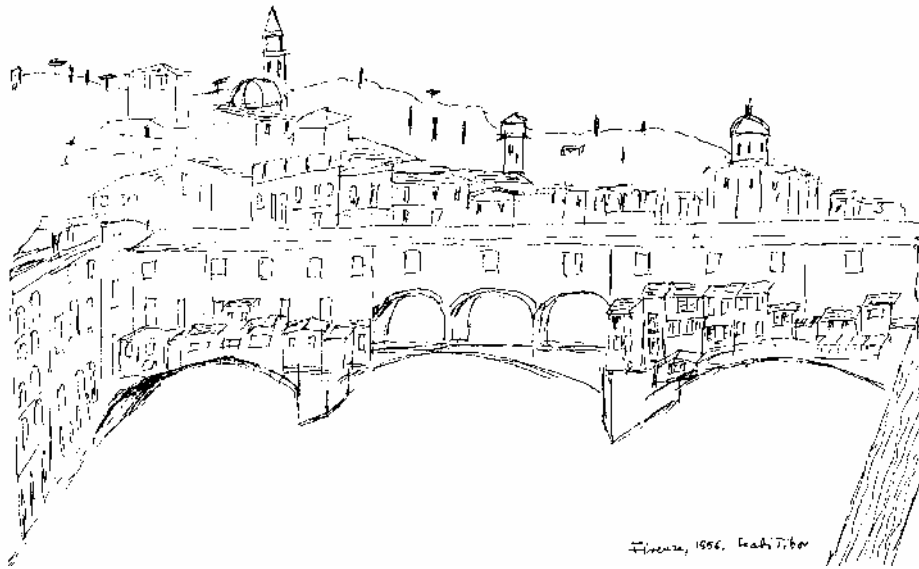
A bűnbeesésnek jó néhány fokozatát ismerjük meg ezekben a novellákban,

a zsinagógában szimatoló egyszerű besúgó sorsától egészen a kegyetlenkedő ÁVO-s tiszttáig. Az egyén persze nem csupán saját lelkiismeretéért, hanem a közösség morális állapotaért is felelős. A haszid történetek legendás tanítója, Baal Sém Tóv mondta egyszer: „Ha valaki elmerült a mocsárban és társa ki akarja emelni onnan, kicsit be kell piszkolnia magát.” Benedek zsidó hősei ily módon viszonyulnak egymáshoz, hiszen a mocsár nagy, és

sokak számára csábító kaland, hogy átjussanak rajta.

Ehhez a témához már kevésbé illene az előző kötet csapongó, könnyed nyelvezete. Benedek mesemondása mégsem vesztette el minden korábbi elemét. Gyakoriak ugyan a kiszólások, az egyéni vélemény hangsúlyos megjegyzése, ám a történet fő szálát csak pillanatokra hagyja el. Így haladunk minden elbeszélésben az olykor melankolikus, de többnyire tragikus végkifejlet felé. A novellafüzér darabról darabra építi föl Benedek István Gábor írásainak egyik legfontosabb tételét, mely szerint: Bárhol otthon lehet az ember a világban, ha a lelkében igazán otthon van. Persze ehhez a bölcsességhez egy mondatot feltétlenül hozzá tesz ez a könyv: Nem lehet mindegy számunkra, hogy honnan jöttünk, mivé lettünk, és hogy hová tartunk.

Szincsek György

Florence, 1956. Feak, Tibor